

บทที่ 2

วิจารณ์การ เรื่องสั้นไทยที่เสนอเป็นปัญหาสังคมชนบท

เรื่องสั้นเป็นมันฝรั่งคลี่ประเภทหนึ่ง ซึ่ง เจือ สตะเวทิน (เจือ สตะเวทิน, 2519 : 238 - 239) ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่องสั้นไว้ดังนี้คือ

1. มีโครงเรื่อง
2. มีจุดมุ่งหมายอย่าง เกี่ยวและมีผลอย่าง เกี่ยว
3. ใช้นิเวศน์
4. ใช้นิเวศน์
5. มีขนาดสั้น

อาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งต้องการแสดงจุดมุ่งหมายและแนวความคิดให้เห็นชัด ทั้งนี้ เรื่องสั้นจึงเน้นเอกภาพ คือ โครงเรื่องจะมีโครงเรื่องเกี่ยว ไม่มีโครงเรื่องรองอย่าง วรรณกรรมประเภทอื่น ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญจะมีน้อยตัว และดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว

เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทได้แก่เรื่องสั้นที่เสนอสภาพความเป็นอยู่ การดำรง ชีวิต และการต่อสู้ของชาชนบท (ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน และชาวประมง) เนื้อเรื่อง มักเสนอปัญหาที่มาจากภัยธรรมชาติ ความเชื่อแบบกึ่งเกิน ปัญหาความเศรษฐกิจ ความยากจน ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุนและปัญหาการถูกลดลง

ในขณะที่จะศึกษาถึงวิจารณ์การของ เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบท เพื่อให้ทราบถึง วิจารณ์การ ด้านเนื้อเรื่องและการนำเสนอ จากยุคแรกมาจนถึง 2525

ในวงวรรณกรรมปัจจุบันนักเขียนเรื่องสั้นและนวนิยายแนวชนบทที่สำคัญ ซึ่งถือว่าเป็น ผู้ริเริ่มวรรณกรรมแนวนี้คือ มนต์ จรรยาภรณ์ และไม้ เมืองเดิม (ก้าน พึ่งบุญ ณ อยุธยา)

ไม้ เมืองเดิม เริ่มงานเขียนราว พ.ศ. 2469 นวนิยายขนาดสั้น เรื่อง ແລ່ງແກ່ ของไม้ เมืองเดิม ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2478 ได้สร้างความเกรียวกราว ความแปลกใหม่ แก่วงการวรรณกรรมไทย ดังมีผู้ให้เหตุผลไว้ว่าเพราะ "เนื้อหาของเรื่อง และสำนวนโวหารคือเนื้อหาเป็นเรื่องราวของการชิงรักหักสวาทกันของ "นักเลงลูกทุ่ง" ส่วนนักก็เป็นลูกทุ่งร้อยเปอร์เซ็นต์เต็มด้วย ไม้เคยมีนักเขียนคนใดในอดีตนำมาเขียนมา ไซ้ก่อน" (ยศ. วัชรเสถียร 2520 : 70) เรื่องสั้นและนวนิยายดังกล่าวใช้ภาษา ซึ่งเป็นภาษาพูด ของชาวชนบทที่ห่างไกลความเจริญ เรื่องสั้นและนวนิยายในแนวนี้ของไม้ เมืองเดิม เช่น บึงขุนสร้าง กระท่อมปลาบ่า หน้าใด รอยใด กลางเพลิง และ ไปะลม

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในเรื่องของความรัก ตัวเอกมักถูกญาติของอีกฝ่ายหนึ่งรังเกียจ เนื่องจากมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน หรือ มิฉะนั้นก็เป็นลูกของคนที่เป็นศัตรูกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้ตัวละครถูกเอาเปรียบและข่มขู่ จนผลักดันให้ตัวละครเอกฝ่ายชาย ต้องกลายเป็นโจร

ตัวละครมักเป็นแบบฉบับของชาวชนบทโดยทั่ว ๆ ไป คือเป็นชาวนา ชาวประมง ลูกจ้าง คอยการศึกษา แต่กล้าหาญมีฝีมือทางการต่อสู้ ชี้อสังขยา กตัญญู และรักศักดิ์ศรีของคน ซึ่งมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมสมจริง เช่น มนุษย์ทั่วไป

ฉากในวรรณกรรมของไม้ เมืองเดิม มักสร้างให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง คือ เป็นฉากในชนบททางภาคกลางซึ่งเป็นภาพท้องไร่ท้องนา ลำน้ำ และประเพณีพื้นบ้านต่าง ๆ (โปรก อาน เพ็ญแข วัจนสุนทร 2525 : 277)

ในช่วง พ.ศ. 2488 เป็นช่วงเวลาที่อยู่ในระยะสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกกฎหมายควบคุมงานวรรณกรรมอย่างเข้มงวด เช่นห้าม

เขียนเรื่อง การมีชู้ บังคับให้ใช้คำสรรพนามได้เพียง ฉัน เธอ เขา และท่าน ประกอบ
กับการขาดแคลนอุปกรณ์การพิมพ์ จึงมีผลให้นักเขียนได้รับความบีบคั้นและหยุดเขียนหนังสือ
ชั่วคราว เช่น ยາขอบ และแมอนงค์ (มาลัย ชูพินิจ)

อย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีกลุ่มนักเขียนเรื่องสั้นก่อตั้งชมรมขึ้น เช่น กลุ่มนักเขียน
ที่กำเนิดขึ้นพร้อมกับการจัดตั้งวรรณคดีสโมสรได้แก่ พ. เนตรรังษี สันติ เทวรักษ์
ป. อินทรปาลิต และนายคำรา ณ เมืองใต้ ได้จัดตั้งชมรมขึ้นในปี พ.ศ. 2485 ต่อมา
ในปี พ.ศ. 2487" สก กุระโรหิต กับพวกพ้องร่วมกันก่อตั้ง "จักรวรรดิศิลปิน" ขึ้น
มีสถานที่อยู่ที่โรงพิมพ์อักษรนิค" (ยศ วัชรเสถียร 2520 : 73) พร้อมทั้งจัดทำนิตยสารทาง
วรรณกรรม เช่น รุ่งอรุณรายสัปดาห์ และศิลปินรายเดือน ซึ่งมี มนัส จรรยงค์ ได้เขียน
เรื่องสั้นเรื่องซาเกะ และจับตาย อันเป็นเรื่องราวการต่อสู้ของชาวชนบทลงในนิตยสาร
ของกลุ่มนักเขียนชมรม "จักรวรรดิศิลปิน" ต่อมาเรื่อง จับตาย ได้รับการแปลเป็นภาษา
อังกฤษลงในหนังสือ สเปน (Span)) นับว่า มนัส จรรยงค์ ได้นำปัญหาและสภาพความ
เป็นอยู่ของชาวชนบทมาเสนอจนได้รับความนิยมน

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์แสดงให้เห็นถึงสภาพและปัญหาสังคมชนบท
อย่างเด่นชัด เนื้อเรื่องได้เสนอปัญหาสังคมชนบททั้งด้านปัญหา ความอดอยากจนเกิดการ
ลักขโมย ปัญหาการหลอกลวง ซึ่งมาจากคนต่างถิ่น คนกรุงเพพา และคนในถิ่นเดียวกัน
เช่นเรื่อง เงินแดง เช่ากรุง น้ำขุ่น ปัญหาการเชื่อถือโชคลาง ไสยศาสตร์โดยไม่มี
เหตุผล เช่น กินเมีย กุมารทอง อายน้อย แม่หมอ ตลอดจนปัญหาการปฏิบัติหน้าที่โดย
มิชอบของข้าราชการในชนบทและปัญหาที่เกิดจากอิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่มีส่วนบั่นทอน
ความสงบสุขของชาวชนบท เช่น ศาลเคี้ย คุณปลัด บุมาจากกรุง คนบ้านเรา

ตัวละครมักเป็นคนซื่อจึงทำให้ถูกลอกลวงได้ง่าย ส่วนฉากจะมีลักษณะสมจริงและ
มักเป็นฉากตามแถบชายทะเล ภาคใต้เป็นส่วนใหญ่ มนัส จรรยงค์จะแทรกอารมณ์ขันไว้ใน

เรื่องกล้วย (ไปรษณียบัตร ประทีป เหมือนนิล 2523 : 65 - 218)

แนวทางการเสนอเรื่องของไม้ เมืองเดิม กับ มนัส จรรยงค์จะเป็นแนว
 ชนบทเหมือนกันก็ตาม แตกต่างที่ ไม้ เมืองเดิม เสนอในคำเสนอวรรณกรรมแนว
 ชนบท ประเภทพระเอกเป็นนักแสดงหัวไม้ และใช้ฉากในภาคกลาง ส่วน มนัส
 จรรยงค์ นิยมเสนอชีวิตชนบททางภาคใต้ และแถบชายทะเล นักเขียนทั้งสองคนมี
 ความสามารถในการคิดปะการเขียน คือ สามารถเขียนเกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่
 ที่เรียบง่าย ๆ ของชาวชนบทที่หนาสนใจใคร่ จนนักวิจารณ์ด้านหนึ่งยกย่องว่า "ภาพชีวิต
 ในชนบทของมนัส จรรยงค์นั้นคล้าย ๆ ฉากชีวิตประจำวันของชาวชนบทเท่านั้น มิได้
 มีเหตุการณ์ใหญ่โต น่าตื่นตะลึงที่จับใจว่าเป็นโครงเรื่องที่ตองตึงขึ้น เช่น เรื่องของ
 ไม้ เมืองเดิม นักเขียนลูกทุ่งผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่ง" (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ 2509 :
 22)

อาจสรุปได้ว่าผู้ริเริ่มเขียนเรื่องสั้นเกี่ยวกับชนบทจนได้รับความนิยม คือ
 ไม้ เมืองเดิม และ มนัส จรรยงค์ การเสนอภาพชีวิตในชนบทนับเป็นพัฒนาการด้าน
 เนื้อเรื่องของเรื่องสั้น คือทำให้เรื่องสั้นมีลักษณะสมจริงขึ้น

"ศิลปเพื่อชีวิต" ทางไปสู่วรรณกรรมที่เสนอปัญหาสังคมชนบท

หลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงประมาณ พ.ศ. 2488 กฎเกณฑ์ทางภาษา
 ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ยกเลิกไป ตลอดจนอุปการณ์การพิมพ์มีพร้อมมากขึ้น
 วงการนักเขียนเริ่มเฟื่องฟู มีนักเขียนใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายคนเช่น อิศรา อมันตกุล
 ศรีวิคน์ สถาปนวัฒน์ สุวัฒน์ วรดิลก เสนีย์ เสาวพงศ์ และอุษณา เพลิงธรรม

ในช่วงนี้ได้เกิดมีกลุ่มนักเขียนที่นิยมความก้าวหน้า ซึ่งได้แก่ ศรีบูรพา ทวี เกตวันดี นายผี เบื้อง ณ นคร จิตร ภูมิศักดิ์ และ ลาว คำหอม นักเขียนกลุ่มนี้จะเป็นพวกที่ยึดถืองานเขียนที่เป็น "ศิลปะเพื่อชีวิต" ถึงแม้ผู้กล่าวถึงลักษณะของ "ศิลปะเพื่อชีวิต" ว่า

คำว่า "ศิลปะเพื่อชีวิต" เป็นคำใหม่ ความหมายเท่าที่พอจะประมวลได้คือ ศิลปะควรจะมีวัตถุประสงค์ที่จะขบปัญหาที่สังคมในปัจจุบันเผชิญอยู่ และสนับสนุนความสุขความเจริญของมนุษย์ในสังคมทั้งในทางส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่และขจัดอุปสรรคและคดียุติธรรมต่าง ๆ ความจริงศิลปะหรือวรรณคดีที่แท้จริงก็ย่อมจะเป็นสิ่งที่หันหน้าเข้าหาชีวิต เพื่อสะท้อนภาพชีวิตอยู่แล้ว และในการสะท้อนภาพชีวิตนั้น ปัญหาสังคมและสภาพความเป็นอยู่ในสมัยนั้น ๆ ก็ย่อมปรากฏอยู่ได้ชัดเจน (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ 2504 : 135)

ดังนั้นงานเขียนของนักเขียนกลุ่มนี้จึงเสนอให้เห็นความอศอยาก ยากจน ความทุกข์ยาก ในด้านความเป็นอยู่ และการถูกเอารัดเอาเปรียบของชนในสังคมอีกระดับคือ พวกชาวนา กรรมกร คนยากจน หรือคนที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ออกมาแทนที่จะเสนอให้เห็นแต่สถานที่สวยงาม มีแต่ความสุขเพียงบ้านเดี่ยว เพื่อตีแผ่ให้สังคมรับรู้ถึงสภาพความทุกข์ที่ชนกลุ่มนั้นประสบ และเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น

กลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตเริ่มรุ่งเรืองในปี พ.ศ. 2490 โดยมี "บริษัทไทยพาณิชย์การจำกัดที่ อารีย์ สีวีระ" เป็นผู้บริหารกลายเป็นศูนย์กลางของการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมร่วมสมัยในรูปแบบต่าง ๆ ชมรมนักประพันธ์ที่ประหยัด ศ. นาคะนาท กัญวิลาส มณีวัต เป็นกำลังสำคัญเริ่มขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2493" (เสถียร จันทิมาธร 2517 : 9 - 10) ชมรมนี้เป็นศูนย์กลางในการโต้เถียงเกี่ยวกับบทบาทของนักเขียนต่อสังคม ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ ได้แต่งนวนิยายเรื่องแผ่นดิน

นี้ของใคร ซึ่งเริ่มเสนอปัญหาการกษัตริย์ของเจ้าหน้าตอราษฎร นอกจากนี้ยังมีการ
เสนอปัญหาคนจนถูกเอาเปรียบจากผู้ที่มีฐานะดีกว่าคือเรื่อง พรุ่งนี้ต้องมีรุ่งอรุณ สำหรับ
เรื่องสั้นเพื่อรับใช้ชีวิต เช่น ของศรีบูรพา ไก่แก่ เรื่อง คนพวกนั้น คำขานรับ
ขอแรงทนายเถอะ เป็นต้น ของนายผี เช่น เรื่อง ต่อตระกูลหมอ คำต่อนั้นอยู่ที่ไหน
 ฯลฯ

ชมรมนี้สลายตัวลงในปี พ.ศ. 2493 เพราะอารีย์ สิริระ ถูกยิงตาย แต่ถ้าน
ความคิดของนักเขียนกลุ่มนี้ยังคงดำรงอยู่ ดังจะเห็นได้ในปี พ.ศ. 2495 ประชาชนภาค
อีสานต้องประสบกับความแห้งแล้ง "ชาวอีสานหลายจังหวัดต้องอพยพตั้งถิ่นฐาน

ย้ายที่พำนักไปยังจังหวัดอื่น" (สุชาติ สวัสดิ์ศรี 2516 : 33) กุหลาบ สายประดิษฐ์
(ศรีบูรพา) ไก่เป็นหัวหน้านำนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และนิสิตนักศึกษาไปแจกจ่ายอาหาร
เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคให้แก่ผู้ประสบความเดือดร้อนจนถูกจับกุมในข้อหาเป็น
กบฏ

จากสภาพความแห้งแล้งออกอากของชาวอีสานในปี พ.ศ. 2495 นี้เองที่เป็น
แรงบันดาลใจให้กวีกลุ่มก้าวหน้าคนหนึ่ง ซึ่งยึดคติ "ศิลปะเพื่อชีวิต" แต่งร้อยกรอง
บรรยายสภาพความแร้นแค้นของชนบทอีสานซึ่งเป็นบทร้อยกรองที่ลือชื่อและให้ความ
สะเทือนใจชื่อ อีสาน โดยนายผี (อัสนี พลจันทร์) เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2495
"ต่อมานายเปลื้อง วารณศรี (นายสาบ) กวีอีกคนหนึ่งของกลุ่ม "ศิลปะเพื่อชีวิต" ซึ่ง
เป็นบรรณาธิการหนังสือ "ปิกุลภูมิ" กวญ ก็ไกรร้อยกรองบรรยายถึงชาวภาคอีสานไว้
อย่างกินใจ เหมือนกับจะเป็นตัวแทนของชาวนาทั่วประเทศ" (สุชาติ สวัสดิ์ศรี
2516 : 33)

ศรีบูรพาซึ่งต้องโทษอยู่ใต้ถงนวนนิยายเรื่อง แลไปข้างหน้าภาคปฐมวัย
(พ.ศ. 2495 - พ.ศ. 2498) กล่าวถึงตัวละครที่เป็นลูกชานามาจากอีสานดั้งเดิม
ผู้กล่าวถึงว่า

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ใคพยายามสะท้อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทาง
ความคิดของ จันทา โนนดินแดง ลูกชานามาจากบ้านภาคอีสาน ซึ่งมี
โอกาสเข้ามาอยู่ในบ้านของขุนนาง ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนเดียวกับ
ลูกของขุนนางผู้นั้น และเป็นเหตุให้ไคพบ นิตศน์ ลูกชนชั้นกลางค่อนข้างจน
เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความคิดของจันทา (รุ่งวิทย์ สุวรรณภิชน
2522 : 14 - 15)

เราจะเห็นไคว่านักเขียนกลุ่ม "ศิลป์เพื่อชีวิต" ใคนำปัญหาสังคม
ชนบทอีสานที่พวกเขาพบและเกิดอารมณ์สะเทือนใจมาแต่งวรรณกรรม เพื่อเสนอความ
ทุกข์ยากนั้นออกมาทั้งในรูปร้อยกรองและร้อยแก้ว สำหรับเรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคม
ชนบทอีสานของนักเขียนกลุ่มนี้ไคแก่ งานของลาว คำหอม คือ เรื่อง เชือกขาคำ
คนหมู หมอเดือน ฟ้าไปรก ฯลฯ และเรื่อง นาฟางลอย ฝนเคื่อนหก ของ รมย์
รติวัน ซึ่งพิมพ์ปรากฏในช่วงทศวรรษ 2500 โดยเฉพาะเรื่องสั้นของลาว คำหอม
ใคได้รับความนิยมนมาก ในปัจจุบันใคมีการรวมเล่มในชุด พ่ายกัน และ กำแพง อีกทั้งยัง
ใคได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศถึงสามภาษาคือ ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น และภาษา
สวีเดน

นอกจากนี้ยังมีเรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทภาคอื่น ๆ ลงพิมพ์ในนิตยสาร
และวารสารต่าง ๆ เช่น สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ชาวกรุง และ ปิยมิตร ฯลฯ

เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทระหว่าง 2501 - 2525

ในปี พ.ศ. 2500 และ 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำรัฐประหาร และออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 ซึ่งจำกัดเสรีภาพของนักเขียน มีผลทำให้งานวรรณกรรมเพื่อชีวิตของเขาไปจนถึง พ.ศ. 2506 เรื่องสั้นและวรรณกรรมรูปแบบอื่น ๆ ในระยะนี้กลับไปนิยมเสนองานในรูปพาฝัน คือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรักกระจุ่มกระจิม บุกเคือก หรือบางครั้งมีการแทรกอารมณ์ขัน เช่น เรื่องสั้นชุดคำรวจของปกรณ บินเฉลี่ยา เช่น หมูเคน และ ภูเขียว อย่างไรก็ตามในระยะ พ.ศ. 2501-2503

ลาว คำหอม ได้เขียนเรื่องสั้น ที่เสนอปัญหาสังคมชนบทในค่านความยากจน แห้งแล้ง ขาดการศึกษา ต้นตอภัยของนอก เช่น เรื่อง ชานา และ นายห้าง ชาวไร่ เบี้ย คนพันธุ กระถานไฟ และ ฟ้าโปรก ฯลฯ

หลังจากปี พ.ศ. 2506 เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สิ้นอำนาจ กลุ่มนักเขียนจากมหาวิทยาลัยเริ่มมีบทบาท โดยรวมกลุ่มจัดทำหนังสือและเสนอบลงานที่พัฒนาไปจากแนวพาฝัน ซึ่งอยู่ในช่วง พ.ศ. 2508 - 2512 เช่น " ในปี พ.ศ. 2508 พงษ์ศักดิ์ พยัคฆวิเชียร, ประพันธ์ ผลเสวก, คำรง แสงธรรม, พิสิฐ เจริญวงศ์ ได้จัดทำหนังสือ เจ้าสถาบัน" (เสถียร จันทิมาธร 2525 : 380) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มปริทัศน์เสวนา กลุ่มชมรมพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย กำเนิดขึ้นในปีถัด ๆ กันมา กลุ่มนักเขียนจากมหาวิทยาลัยเหล่านี้ต่างไม่พอใจกับสภาพสังคม การปกครอง และลักษณะของวรรณกรรมประเภทพาฝัน บุกเคือก ในค่านเรื่องสั้นนักเขียนกลุ่มนี้มีความเห็นต่างไปจากนักเขียนเก่าคือ

ในขณะที่นักเขียนซึ่งเป็น "สถาบัน" ในขณะนั้น เห็นว่าเรื่องสั้นจะต้องมีการเกิด เรื่องที่เป็นการ เคลื่อนไหวของตัวละคร ในแบบที่เรียกตามภาษาภาพยนตร์ว่า "แอคชั่น" และมักจะจบเรื่องแบบมีจุดโคลแมกซ์ ซึ่งนิยมหักมุมให้ "เอวเคล็ค" (คำของสุวรรณดี สุคนธา) ไต่มาเท่าไรก็ยกเท่านั้น อันเป็นการเขียนในสกุลของ โอ. เฮนรี่ ; แต่พวกเขา (กลุ่มนักเขียนจากมหาวิทยาลัย) เห็นว่าการเขียนเรื่องสั้นมีไค้แค่แคบตีบตันเพียงแค่นั้น ดังนั้นจึงได้มีการทดลองเขียนแบบใหม่ เช่น นิราศลา ของ สุวรรณดี สุคนธา , ความเงิบของสุชาติ สวัสดิ์ศรี, นกพิราบ ของสุรัช จันทิมานทร, คนบนต้นไม้ ของนิคม รายยะวา, บทสนทนาทางโทรศัพท์ ในคำคืนแห่งความว่าแห่ของวิทยากร เชียงกูล เป็นต้น คือมีไค้เน้นเค้าโครงเรื่อง (แคแนอน, เรื่องสั้นย่อมีเค้าโครงเรื่อง) หากแต่เน้นอารมณ์และการเดินทางแห่งความคิดของตัวละครเป็นสำคัญ (เสถียร จันทิมานทร 2525 : 396)

นักเขียนเรื่องสั้นที่มีชื่อของกลุ่มนี้เช่น สำเริง คำพะอู สุรัช จันทิมานทร สุจิตต์ วงศ์เทศ ชรรค์ชัย บุนปาน นิคม รายยะวา ณรงค์ จันทรเรือง สุวรรณดี สุคนธา วิสา คัญทัพ รวี โคมพระจันทร์ และไพสน์ดี พรหมน้อย ฯลฯ พวกเขาได้เสนอผลงานในแนวรัชใช้สังคมและแสวงหาชีวิตใหม่ สำหรับเรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทไค้แก่ สัปดาห์ออกเหลือง ของ ไพบูลย์ สุวรรณฤกษ์ ทางชีวิต ของมณฑู วัฒนโกเมธ แคนของคำพา ของวิสา คัญทัพ แล้งเข็ญ ของ สุรัช จันทิมานทร คนกล้า สำเริง คำพะอู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการพิมพ์หนังสือปกอ่อนรวมเรื่องสั้น เกิดขึ้น เช่น ปีพ.ศ. 2508 สำนักพิมพ์ไอเคียนส์ไค้จัดพิมพ์รวมเรื่องสั้นชุด ปุยนุ่นกับดวงดาว ของ รมย์ รัตติวัน พ.ศ. 2512 สำนักพิมพ์ศึกษีสยามไค้จัดพิมพ์เรื่องสั้นชุด ฟ้ากับ ของ ลาว คำหอม เป็นครั้งที่สอง

ในช่วงปี พ.ศ. 2512 - พ.ศ. 2515 เป็นระยะที่นิยมนำผลงานศิลปะเพื่อชีวิตยุคแรก มาตีพิมพ์ใหม่ เช่น เทพลีรี สุขโสภา ไก่นำทกวี อีสานของนายผี มาลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์วิทยาสาร วารสารลอมฟาง นำผลงานระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2500 มาตีพิมพ์ และมีการโจมตีงานเขียนที่เป็นแนวพาณิชย์ บิดุเคื้อค รักกระจุมกระจิม ว่าเป็นวรรณกรรมน้ำเน่า "หลังปี พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา วงการหนังสือพ็อคเก็ตบุ๊ก รุ่งเรืองมาก มีการออกหนังสือเรื่องสั้นแนวต่าง ๆ ออกมามาก มีทั้งเรื่องสั้นเพื่อความบันเทิง สะท้อนประสบการณ์ สะท้อนสังคมออกมา " (อิงอร สุพันธุ์วิเศษ 2521 : 8)

เช่น ต้นที่เปื้อนโคลน มือที่เปื้อนชอล์ค ของ นิมิตร ภูมิถาวร ซึ่งมักนิยมเสนอปัญหาการศึกษาในชนบท สำหรับหนังสือปกอ่อนที่นำผลงานของนักเขียนเก่า ๆ มาพิมพ์ใหม่ เช่น ซุกเลือกถูกทุง ของมณัส จรรยาภักดิ์ และ เสียงแคนกับเปียนโน ของ รมย์ รัตวิวัน

สำหรับนิตยสารและวารสารต่าง ๆ เช่น สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ฟ้าเมืองไทย ฟ้าเมืองทอง ชาวกรุง สังคมนศาสตร์ปริทัศน์ และ จตุรัส เป็นสนามของนักเขียนเรื่องสั้นใหม่ ๆ นักเขียนที่นิยมเขียนเกี่ยวกับเรื่องชนบทได้แก่ นิมิตร ภูมิถาวร และคำพูน บุญทวี

ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 2525 แนวการเขียนวรรณกรรมกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตทวีจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว มีทั้งการแปลงานลักษณะนี้จากต่างประเทศ นำผลงานศิลปะเพื่อชีวิต ยุคก่อนมาพิมพ์เผยแพร่และแต่งขึ้นใหม่ สำหรับนักเขียนเรื่องสั้นที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ สลาพร ศรีสีจาง วิสา คัญทัพ ชัยรินทร์ ไชยวัฒน์ อัคร ทองน้อย วัฒน์ วรรณยางกูร รวี โคมพระจันทร์ โกสุม พิสัย สุวัฒน์ -ศรีเชื้อ กรณ์ ไกรลาศ วินัย บุญช่วง พิบูลศักดิ์ ละครพล สมคิด สิงสง ประเสริฐ จันคำ มานพ ถนอมศรี และบัณฑิต กลินขจร ฯลฯ เนื้อหาที่เขียนมีหลายแนวได้แก่ แนวปลุกเร้า การต่อสู้ของนักศึกษาประชาชน แนวปลุก

รายการต่อสู้ของกรรมกร และแนวการต่อสู้ของชาวชนบท(เก็บความจากนารุง
 สุวรรณรัตน์ และชูศักดิ์ เอกเพชร 2522 : 215 - 216) สำหรับเรื่องสั้นที่เสนอ
 ปัญหาสังคมชนบทและชี้แนะการแก้ปัญหาด้วยการต่อสู้ เช่น งานของสถาพร ศรีสัจจัง
 ไคแก่เรื่อง นกพญาไฟ คนในนา เหยื่อ ก่อนไปสู้เขา น่าน้ำฟ้า คนแปลกหน้า
 และเรื่อง ผู้ร่อน สี่ก้านผ้าขาว ชาวแคน ปลาทอใหญ่ ของ วัฒน์ วรรณยางกูร
 เป็นต้น

ในรอบปี พ.ศ. 2518 มีผู้สรุปลักษณะงานวรรณกรรมทั้งเรื่องสั้น บทละคร
 และบทรอยกรองไว้ดังนี้คือ

ในรอบปีที่ผ่านมา หากสำรวจตลาดหนังสือแล้วจะเห็นว่าหนังสือวรรณกรรม
 งานเขียน ไม่ว่าจะเป็นบทรอยกรอง เรื่องสั้น บทละครของคนเขียนหนังสือ
 รุ่นใหม่ นับหาสิบหกสิบเล่ม งานเขียนเหล่านี้เป็นงานสร้างสรรค์ที่จะสะท้อน
 ภาพคนทุกซ์ สะท้อนภาพความยากไร้ ความกันดาร และชี้ทางออกให้
 ประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ผู้ถูกเอาเปรียบลุกขึ้นต่อสู้กับความไม่ยุติธรรมของ
 สังคม นับว่าเป็นช่วงปีแห่งการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ยิ่งใหญ่อีกช่วง
 หนึ่ง (ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล 2522 : 113) เช่น เรื่องสั้นของวัฒน์
 วรรณยางกูร ที่เสนอปัญหาสังคมชนบทและชี้ทางออกคั้งกล่าวไคแก่เรื่อง ก่อนถึงดวงดาว
ศาลเจ้า งูกินนา เป็นต้น นอกจากนี้ในปีนี้ สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้เป็นบรรณาธิการ
 จัดพิมพ์หนังสือรวมเรื่องสั้นชนบทชุด แล้ง เข็ญ ขึ้น

เหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีส่วนช่วยให้งานวรรณกรรม
 ประเภทเรื่องสั้น เพิ่มพูนขึ้นทั้งคานปริมาณและคุณภาพประกอบกับนิคยสาร และวารสาร
 ต่าง ๆ เปิดโอกาสให้นักเขียนเรื่องสั้นใหม่ ๆ เสนอผลงานเช่น สกุลไทยจักใหม่มีการ
 ประกวดเรื่องสั้น โลกหนังสือไทรางวัลช่อการะเกด แก่เรื่องสั้นที่ดี และสร้างสรรค์

สังคม นักเขียนเรื่องสั้นใหม่ ๆ ที่มีชื่อ เช่น นิเวศน์ กนกไทยราษฎร์ มาลา คำจันทร์ และบุญผาน กงขวาง

ในช่วง พ.ศ. 2522 กลุ่มวรรณกรรมพินิจได้จัดทำหนังสือ 10 เรื่องสั้น สร้างสรรค์ไทย ของ ปี 2521 โดยคัดเลือกเรื่องสั้นที่เสนอผลงาน แข่งสร้างสรรค์ จากนิตยสารและวารสารต่าง ๆ เนื้อหาสาระของเรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทที่ หนังสือเล่มนี้ได้อีกประเภทไว้ เช่น ระหว่างปั่นกับปั่น พิณแสนสาย ของคมทวน กันชน คลื่นลูกเก่า ของเบญจภา ความตายของคนช้อย่าง ของมานพ แก้วสนิท ไข่ของชาย ของบุญผาน กงขวาง ราวไฟ ของพิบูลศักดิ์ ละครพล และของฝาก ของ อ. ชัยระวีร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ได้จัดทำ ประกาศเรื่องสั้นสร้างสรรค์ 22 มีการวิเคราะห์แนวคิดและเนื้อหาเป็นหลายแนว ซึ่งได้แยกวิเคราะห์เรื่องสั้น สะท้อนปัญหาชีวิต และสังคมชนบทไว้ 6 ประเด็น (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก กลุ่มวรรณกรรมพินิจ 2523 : 5 - 17) คือ

1. เรื่องสั้นที่สะท้อนถึงความยากแค้นและอดอยาก เช่น บนกินที่แห่งผาก ของ บุญหลาย กุศติง ใบไม้สี่เหลี่ยม ของมาลา คำจันทร์ ไปโรงเรียน ของ โสภา สอดจิกค์ ปลาชีวิตสุดท้ายที่ทุ่งกุลาร่องไห้ ของ จารึก ชมพูนุท จดหมายจาก ครูบานนอก ของแฮลดา วงศ์ถิกร คนแล้ง ของคมสัน พงษ์สุธรรม และเส้นทาง คนโซ ของ อนิรุท สุทธิรักษ์
2. เรื่องสั้นที่สะท้อนถึงการเอาเปรียบและถูกกดขี่ เช่น ควยชีวิต ของเอกอนงค์ บำแบกและเอกอึ้ง ของเหลืองฝ่ายคำ รอยชีวิต ของชาวแกง เสียงร้องจากท้องทุ่ง ของรัชณี จรัสเรือง ยาย ของบุญผาน กงขวาง ไอ้เสือบุญ ของสมคิด สิงสง

3. เรื่องสั้นที่สะท้อนถึงความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้นจากกลไกอำนาจแห่งรัฐ คือ อาถืบหล่าน ของ บุญปาน กงขวาง ส่วนทางเถื่อน ของ คมสัน พงษ์สุธรรม ความหวังของลูกบัว ของโรจนมณี ยอนรอย ของเปลว ปัทมา บทเพลงแห่งความยากจน ของ จรัส พากเพียร เมื่อลมหนาวมาเยือน ของ บุญหลาย กุกทิง วันที่เสียงปืนดัง ของเฉลิมศักดิ์ แห่งมงาม เป็นต้น

4. เรื่องสั้นที่สะท้อนค่านิยมและสิ่งกำหนดความเชื่อของคนชนบท ไค้แก มนักรักทรานซิสเตอร์ ของ วัณน์ วรรณยางกูร วันนี้แม่ไม่มา และ ใบไม้สีเหลือง ของมาลา คำจันทร์ คนสวยจากกงสี ของ จำลอง ฉิ่งชลจิตร และ คนลากอูง ของ ธวัชชัย ไพจิตร ฯลฯ

5. เรื่องสั้นที่สะท้อนถึงปัญหาชีวิตของครูชนบทและปัญหาการศึกษา เช่น สี่ และ ครูใหญ่แก ๆ ของ นิมิตร ภูมิถาวร สู่เขาสีสุปรีดิ์ ของ นิรันท์ สุดทางที่บางครุ ของวิทยา จินคาพล ลมปากที่ผานเลย ของ มานพ แก้วสนิท แก่นของเรื่อง ของไพสันต์ พรหมน้อย วันฝนตก ของ วราภรณ์ สุนยพราว และ ฝน ของ โอบาส สอจจิตต์

6. เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอพยพของคนชนบทไค้แกเรื่อง รอยชีวิต ของข้าวแคง หวังของคำอ้าย ของอนิรุท สุทธิภักดิ์ และ กองการาวาน จากลินทอง ของ จำลอง ฉิ่งชลจิตร

เรื่องสั้นแนวชนบทดังกล่าวยังเป็น เนื้อหาที่นิยมมาจนถึงปัจจุบันนี้ และได้มีการจัดพิมพ์รวมเรื่องสั้นที่เกี่ยวกับปัญหาชนบทโดยเฉพาะ เช่น ขานรับปีชาวนา ของ สำนักพิมพ์วิฑูรย์ นอกจากนี้ยังจัดพิมพ์หนังสือปกอ่อนรวมเรื่องสั้นของนักเขียนหนึ่งคนที่เคยลงพิมพ์ในนิตยสารและวารสารต่าง ๆ เช่น รวมเรื่องสั้นชุกน้ำแข็งไพร ของ วัณน์ วรรณยางกูร กองการาวาน ของ จำลอง ฉิ่งชลจิตร ตำนานแห่งหมู่บ้าน ของสมกิต สิงสง แกนคืนที่กาลเคือก และ กลางเปลวแกลด ของ ประเสริฐ จันคำ

ควมมือของพวกเรา ของไฟสันต์ พรหมน้อย และสวนทางเลื่อน ของ คมสัน พงษ์สุวรรณ

สำหรับ เรื่องสั้นแนวนี้นี้ทั้งที่ปรากฏตามนิตยสาร วารสารและหนังสือปกอ่อนต่าง ๆ ปรากฏว่ามี เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาเกี่ยวกับสังคมชนบทอีสาน รวมอยู่ควย เช่น

เรื่อง ฝนแรก ของ วัจน์ วรรณยางกูร อ้วน ของ ศรีพันธ์ คูกิ่งหนามที่ยอกย้าย ของ ชักเจน นองศรี ใครจะไปพ้นจากแผ่นดิน ของ คอลไม้ สีวี แม่บ้านเขาอยู่ใต้ ของ นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ เห็ดคอกเกี่ยว ของ ยุทธศักดิ์ จรดี ผ้าเหลืองขึ้นรา ของ บุญผ่าน พงษ์วาง ลมร้าย ของ สมบูรณ์ บุศรนา น้ำตาที่ไม่มีจะไหล ของ คัมภีร์วรรณ และ กีก ของ ณรงค์ฤทธิ์ ศักดาณรงค์ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า เรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาของชนบทเริ่มปรากฏในช่วง พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา นักเขียนผู้ริเริ่มคือ ไม เมืองเดิม และมนัส จรรยาดี โดยสะท้อนสภาพสังคมชนบท ของคนในภาคกลาง และภาคใต้ ส่วนเรื่องสั้นที่เสนอปัญหาของสังคมชนบทอีสานนั้นมาจากนักเขียนที่ยึดแนวความคิด "ศิลปะเพื่อชีวิต" นักเขียนยุคนี้ ได้แก่ ลาว คำหอม และรมย์ รัตวัน ในปัจจุบันนี้แม้ว่าแนวการเขียนเรื่องสั้นเกี่ยวกับชนบทจะขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย เรื่องสั้นที่สะท้อนชีวิตและสังคมของชนบทอีสานยังคงแพร่หลายอยู่

จากการศึกษาวิวัฒนาการ เรื่องสั้นไทยที่เสนอปัญหาสังคมชนบทสามารถแบ่งกลุ่มเรื่องสั้นดังกล่าวได้ 3 ระยะ คือ

1. เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทในช่วง 2478 - 2482
2. เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทในช่วง 2488 - 2500
3. เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบทในช่วง 2501 - 2525

เรื่องสั้นที่เสนอปัญหาสังคมชนบททั้ง 3 ระยะ ได้มีวิวัฒนาการทั้งด้านเนื้อเรื่อง และวิธีการนำเสนอคือ

เรื่องสั้นในช่วง 2478 - 2478 ผู้แต่งเสนอปัญหาสังคมชนบทออกมาโดยอ้อม คือ โครงเรื่องจะเป็นการต่อสู้ของมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องของความรัก โดยจะแทรก ปัญหาของชาวชนบทเกี่ยวกับความยากจน การถูกหลอกลวงไว้ในการค้าเงินเรื่อง ค้าวละคร และบทสนทนา หรือแสดงปัญหาออกมาในรูปของความซับซ้อน

เรื่องสั้นในช่วง 2488 - 2500 เป็นระยะที่กลุ่มนักเรียนที่ยึดแนว "ศิลปะเพื่อชีวิต" เริ่มแพร่หลาย โครงเรื่องแสดงการต่อสู้ของมนุษย์กับภัยธรรมชาติ เพื่อแสดง ความยากไร้ ความแห้งแล้ง ที่ชาวชนบทประสบอยู่ โดยเฉพาะปัญหาสังคมชนบทที่सान นอกจากนี้ยังแสดงการต่อสู้ของชาวชนบทกับผู้มีอิทธิพล เนื้อหาในระยะนี้จะเสนอปัญหาสังคม ชนบทออกมาเด่นชัด และตรงกว่าระยะแรก

แนวความคิดของนักเขียนกลุ่ม "ศิลปะเพื่อชีวิต" ใกล้เคียงมาจนถึง พ.ศ. 2501- 2525 เนื้อเรื่องเสนอปัญหาสังคมชนบทเช่นเดิม การนำเสนอจะเน้นปัญหาที่ชาวชนบท ประสบโทศร้ายเพียงใด ซึ่งเริ่มปรากฏในช่วง 2513 เป็นต้นมา ในบางเรื่องจะเสนอ ทางออกที่รุนแรงแก่ชาวชนบท

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย